

การพัฒนาศิลปะการแสดงจากพิธีกรรมมั่วตของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร

THE DEVELOPMENT OF “RITUALS MAMUAD” OF THAIKHAMER ETHNIC GROUPS

ณัฏฐา อ่อนหวาน¹

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาประวัติความเป็นมา องค์ประกอบ และบทบาทของพิธีกรรมม้งของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร 2) พัฒนาศิลปะการแสดงจากพิธีกรรมม้งของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร ดำเนินการศึกษาวิจัยกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรในพื้นที่ตำบลตะเคียนราม อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม พัฒนาศิลปะการแสดงโดยเทคนิคการสนทนากลุ่ม

ผลการวิจัย พบว่า ประวัติความเป็นมาของพิธีกรรมม้งของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรเป็นการปฏิบัติ สืบทอดกันมาตั้งแต่ครั้งโบราณกาลรุ่นต่อรุ่นโดยไม่มีผู้ใดทราบแน่ชัดว่าเริ่มขึ้นตั้งแต่เมื่อใด องค์ประกอบของการประกอบพิธีกรรมม้งประกอบด้วยผู้ประกอบพิธีกรรม ได้แก่ แม่ครูม้ง นักร้องและม้งม้งธรรมดา สถานที่ในการประกอบพิธีกรรม เรียกว่า ประรำพิธี อุปกรณ์ในการประกอบพิธีกรรม ได้แก่ ดาบแม่ครูม้ง เครื่องบูชาแม่ครูม้ง เครื่องบูชาครุฑนตรี จวมกรุดอกเข้าทรงม้ง บายศรี ผ้าปิดาน ปะดวล กระเชอภูมิ เครื่องเซ่นไหว้ผี และเครื่องแต่งกายม้ง ขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรมที่สำคัญ ได้แก่ การไหว้ครูม้ง การเซ่นไหว้ผี การไหว้ครูบาอาจารย์ การเข้าทรงม้ง การรักษาผู้ป่วยด้วยเทียนและดาบ การฟ้อนเต้นอย่างสนุกสนานของม้ง และการรำเพลงกั๊กกาแสดงการสิ้นสุดพิธีกรรม ผู้ร่วมประกอบพิธีกรรม ได้แก่ ญาติพี่น้องในตระกูลของเจ้าภาพผู้จัดงาน และเพื่อนบ้านในชุมชน ผลการศึกษาบทบาทพิธีกรรมม้งของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร พบว่าด้านวิถีชีวิตพิธีกรรมม้งมีบทบาทในการสร้างคุณค่าให้กับวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรก่อให้เกิดความพึงพอใจและสร้างขวัญกำลังใจในการดำเนินชีวิต ด้านสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นมีบทบาทในการขัดเกลาทางสังคมเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมแก่สมาชิกโดยสอดแทรกปลูกฝัง ระเบียบวินัย มุ่งหวังให้สมาชิกรู้จักบทบาทของตนเอง มีความเคารพต่อนุญาตอบรรพบุรุษ รู้จักช่วยเหลือเอื้อเฟื้อแบ่งปัน ส่งเสริมให้สมาชิกมีทัศนคติที่ถูกต้องตรงกันกับกลุ่มชนในสังคมของตน มีความรักสมัครสมานสามัคคีกันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรซึ่งควรค่าแก่การอนุรักษ์สืบทอดต่อไป

การพัฒนาศิลปะการแสดงจากพิธีกรรมมโนทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร พัฒนาโดยการนำเสนอระ
เอกลักษณ์ และอัตลักษณ์ที่พบในการประกอบพิธีกรรมมโนทัศน์ด้านนาฏกรรม ดนตรี และการแต่งกาย มาวิเคราะห์และ
สังเคราะห์ แบ่งช่วงการนำเสนอออกเป็น 6 ช่วงตามลำดับขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรมมโนทัศน์ ได้แก่ 1) การเซ่นไหว้
บูชาก่อนการประกอบพิธีกรรม เพื่อนำเสนอบริบทการประกอบพิธีกรรมมโนทัศน์ 2) การไหว้ครู ใช้เพลงเปลื้อง ประดิษฐ์ทำ
รำเพื่อสื่อความหมายของการกราบไหว้ครูอาจารย์ 3) การเข้าทรงมโนทัศน์ ใช้เพลงบันแซ่ล ประดิษฐ์ทำรำที่แสดง
ลักษณะการเข้าทรงมโนทัศน์ 4) การรักษาโรคภัยและขจัดสิ่งชั่วร้าย ใช้เพลงกาบเป ประดิษฐ์ทำรำเพื่อสื่อความหมายของ
การรักษาโรคภัยไข้เจ็บด้วยเทียนและกรำดาบ 5) การแสดงความสนุกสนานรื่นเริง ใช้เพลงเบ็ดเตล็ด ประดิษฐ์ทำรำ
เพื่อสื่อความหมายของความสนุกสนานรื่นเริงของมโนทัศน์ในพิธีกรรม 6) การสิ้นสุดพิธีกรรม ใช้เพลงกัจปกา ประดิษฐ์ทำ

1 ค.บ.(นาฏศิลป์) ครู โรงเรียนกสิงห์ประชาเสิมิวิทย์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 28

รำเพื่อสื่อความหมายของแสดงการอำลาและสิ้นสุดพิธีกรรม ผลการประเมินความคิดเห็นจากการนำเสนอ ศิลปะการแสดงพบว่า การพัฒนาศิลปะการแสดงจากพิธีกรรมมรดกของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรครั้งนี้ มีความเหมาะสม สามารถนำเสนอบทบาทและความหมายของพิธีกรรมมรดกได้ดี สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยทั้งด้านเนื้อหา คำร้อง ทำนองดนตรีประกอบการแสดง ทำรำ เครื่องแต่งกายของผู้แสดง และรูปแบบการนำเสนอสามารถนำไป ประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้า และประชาสัมพันธ์เพื่อการอนุรักษ์สืบทอดได้ดี

คำสำคัญ : ศิลปะการแสดง, พิธีกรรมมรดก, กลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร

บทนำ

กลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรมีอัตลักษณ์ด้าน ภาษาที่จัดอยู่ในตระกูลออสโตรเอเชียติก (Austro-Asiatic) ซึ่งมีพวกมอญ-เขมร (Mon-Khmer) ได้แก่ มอญ เขมร ปะหล่อง ละว้า ข่า มีการสืบทอดเผ่าพันธุ์ มานับ 3,000 - 4,000 ปี อาศัยอยู่ตามแนวชายแดนที่ ติดกับกัมพูชาบริเวณเทือกเขาพนมดงรักหรือพนมดงรัก (Phnom Dongrek) ซึ่งเป็นเทือกเขาที่มีลักษณะ เสมือนไม้คาน ด้านหน้าภูเขาอยู่ในประเทศไทยมี ลักษณะลาดลงสู่แม่น้ำมูล ซึ่งเป็นแม่น้ำสาขาสาย สำคัญของแม่น้ำโขง ทอดยาวคู่ขนานกับเทือกเขาพนม ดงรัก จากจังหวัดนครราชสีมาจรดจังหวัดอุบลราชธานี ดินแดนหน้าภูเขาดังกล่าวนี้มีความอุดมสมบูรณ์มาก ศิลปวัฒนธรรมและภาษาของผู้คนที่อาศัยอยู่บริเวณ อีสานใต้ มีการเลื่อนไหล และโยกย้ายไปมาระหว่าง กลุ่มชนหน้าภูเขากับกลุ่มชนหลังภูเขา โดยมีร่องรอย สายใยผูกพันระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ออสโตรเอเชียติก ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่หน้าเขา และหลังเขาในลักษณะของ ความเป็นพี่น้องและสายเลือดเดียวกัน กลุ่มชนดั้งเดิม หรือชุมชนโบราณที่ตั้งถิ่นฐานในบริเวณนี้มีวิถีชีวิตแบบ พหุเพียง ปรากฏสัญลักษณ์และอัตลักษณ์ทาง ศิลปวัฒนธรรมอันเป็นพื้นฐานสำคัญของศิลปะสมัย ขอมหรือเขมรโบราณ บริเวณพื้นที่ตำบลตะเคียนราม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดศรีสะเกษ เป็นชุมชนเก่าแก่ซึ่งมีที่ ตั้งอยู่ในอาณาบริเวณดังกล่าว มีบรรพบุรุษดั้งเดิมเป็น กลุ่มชนชาวเขมรซึ่งมีการสืบทอดวัฒนธรรมของตนมา อย่างต่อเนื่องยาวนานไม่ขาดสาย มีคติความเชื่อที่

เกี่ยวข้องกับผีและวิญญาณ เชื่อในอำนาจศักดิ์สิทธิ์ มีวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ที่เป็น เอกลักษณะเฉพาะท้องถิ่นของตนเองสั่งสมสืบทอดต่อกันมา รุ่นต่อรุ่น โดยเฉพาะในการประกอบ พิธีกรรมมรดกของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรบริเวณนี้ ถือเป็นพิธีกรรมสำคัญของชุมชนที่มีการจัดขึ้นเป็นประจำ ทุกปี ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายน

พิธีกรรมมรดก เป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นเพื่อเป็น การบำบัดรักษา หรือหาสาเหตุของการเจ็บไข้ได้ป่วย ของผู้ป่วยซึ่งการแพทย์สมัยใหม่ไม่สามารถรักษาให้ หายได้ หรืออาจเป็นการแก้บนในสิ่งที่ขอไว้เสี่ยงรับรอง ผีบรรพบุรุษ และในบางกรณีอาจจัดเพื่อประกอบพิธี ให้อาถรรพณ์ประจำปี แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ ระหว่างมนุษย์กับผีและวิญญาณตามความเชื่อของ กลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรซึ่งมีองค์ประกอบขั้นตอนและ วิธีการ อันเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชนที่สืบทอดกันมา รุ่น ต่อรุ่นนอกจากนั้นยังมีบทบาทสำคัญต่อชุมชน หลายประการดังที่ประทีป แพร่มย์ (2535 : 99) ได้กล่าวถึงพิธีกรรมมรดกว่า พิธีกรรมมรดกเป็น พิธีกรรมซึ่งจัดกระทำขึ้นเพื่อมุ่งเน้นรักษาพยาบาล ผู้ป่วยของชาวไทยเชื้อสายเขมรโดยเฉพาะ และมีการ ประกอบพิธีกรรมนี้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนี้ แม้ว่า สังคมจะเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และ เทคโนโลยีก็ตาม ทั้งนี้เพราะพิธีกรรมมรดกมีบทบาท ต่อสังคมชาวไทยเขมรด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านการ รักษาพยาบาล ด้านการให้การศึกษา ด้านการสื่อสาร ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และวัฒนธรรมด้านการเมือง การปกครอง แสดงให้เห็นว่าพิธีกรรมมรดกมีคุณค่า

และความสำคัญต่อวิถีชีวิตและสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรมาอย่างยาวนาน แม้ปัจจุบันจะยังมีการประกอบพิธีกรรมม้งเป็นประจำทุกปี แต่ยังมีเยาวชนลูกหลานของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร และกลุ่มคนบางกลุ่มทั้งในและนอกวัฒนธรรมยังขาดความรู้ความเข้าใจและมองไม่เห็นคุณค่าของพิธีกรรมม้ง แต่กลับเห็นว่าเรื่องดังกล่าวเป็นลักษณะของความล้าสมัยเป็นเรื่องมลายไร้สาระ มีคติความเชื่อค่านิยมซึ่งอาจก่อให้เกิดความขัดแย้ง และการล่มสลายของวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้

เพื่อให้พิธีกรรมม้งของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรอันเป็นมรดกแห่งวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีคุณค่านี้สามารถดำรงอยู่ในกระแสโลกยุคโลกาภิวัตน์นี้ได้ จึงควรมีการศึกษาวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมม้ง และพัฒนาสื่อนวัตกรรมที่สามารถส่งเสริมการอนุรักษ์สืบทอดและเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้ผู้คนได้รู้จักและยอมรับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพิธีกรรมม้งของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรด้านประวัติความเป็นมา องค์ประกอบและบทบาทของพิธีกรรมเพื่อสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมม้งอย่างเป็นระบบ และพัฒนาศิลปะการแสดงที่เหมาะสมต่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์สามารถนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ ต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นการวางรากฐานความเข้าใจที่ถูกต้องแก่เยาวชนเป็นสื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ปรับทัศนคติค่านิยมผู้คนให้ถูกต้องเหมาะสมต่อการอนุรักษ์ และสืบทอดมรดกแห่งวัฒนธรรมดังกล่าวให้คงอยู่ต่อไปได้อย่างยั่งยืน

วิธีการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการในรูปแบบการวิจัยและพัฒนา ผู้วิจัยกำหนดพื้นที่ในการศึกษาที่ตำบลตะเคียนราม อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ เนื่องจากเห็นว่าเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ บรรพบุรุษดั้งเดิมเป็นกลุ่มชนชาวเขมรที่มีการสืบทอดวัฒนธรรมของกลุ่มชนมา

อย่างต่อเนื่องยาวนาน ไม่ขาดสาย ที่ตั้งของชุมชนอยู่ในอาณาบริเวณซึ่งเป็นพื้นที่รอยต่อระหว่างประเทศไทยและประเทศกัมพูชาในปัจจุบันตามแนวเทือกเขาพนมดงรักซึ่งมีกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก มีความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับผีและวิญญาณเชื่อในอำนาจศักดิ์สิทธิ์ มีวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่นสืบทอดต่อกันมารุ่นต่อรุ่น โดยเฉพาะในการประกอบพิธีกรรมม้งของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรตำบลตะเคียนรามนั้น ถือเป็นพิธีกรรมสำคัญของชุมชนที่มีการจัดขึ้นเป็นประจำทุกปีระหว่างเดือนกุมภาพันธ์จนถึงเดือนเมษายน ขั้นตอนในการศึกษามี ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาประวัติความเป็นมา องค์ประกอบ และบทบาทของพิธีกรรมม้ง กลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร โดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากนั้นศึกษาภาคสนามในพื้นที่ที่กำหนด โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยเทคนิควิธีการสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผู้ประกอบพิธีกรรมม้ง ปราชญ์ท้องถิ่น ผู้อาวุโสในชุมชน ผู้นำชุมชน รวมทั้งผู้ร่วมพิธีกรรมม้ง จำนวน 50 คน เพื่อรวบรวมความรู้ในด้านประวัติความเป็นมา องค์ประกอบ และบทบาทของพิธีกรรมม้งของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร จากนั้นนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาจัดกลุ่มวิเคราะห์เพื่อเรียบเรียงนำเสนอผลการวิจัยตามกรอบด้านประวัติ ความเป็นมา องค์ประกอบ และบทบาทพิธีกรรมม้งของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร

ขั้นตอนที่ 2 พัฒนาศิลปะการแสดงจากพิธีกรรมม้งของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร นำข้อมูลจากขั้นตอนที่ 1 มาวิเคราะห์ และสังเคราะห์ โดยคัดสรรนำส่วนที่เป็นเอกลักษณ์ และอัตลักษณ์ในการประกอบพิธีกรรมม้งของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร ในด้านเนื้อหาคำร้อง ทำนองดนตรี การแต่งกาย และรูปแบบการแสดงมาพัฒนาเป็นศิลปะการแสดง นำเสนอให้กลุ่มผู้เชี่ยวชาญทางด้านการจัดการแสดง ดนตรี นาฏศิลป์ และพิธีกรรมม้ง จำนวน 8 คน ได้

รับชมและสนทนากลุ่ม(Focus Group) เพื่อร่วมกันอภิปรายแสดงความคิดเห็นในแง่มุมต่าง ๆ เพื่อความเหมาะสมของชุดการแสดงที่พัฒนาขึ้น ปรับปรุงให้เกิดความสมบูรณ์ ขอคำปรึกษาแนะนำเพิ่มเติมจากอาจารย์ที่ปรึกษางานวิจัยแล้วจึงนำผลงานที่สมบูรณ์แล้ว บันทึกไว้ในรูปแบบของวีซีดี (VCD) สำหรับการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ต่อไป

สรุปผลการศึกษา

สรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยเป็นการสรุปผลการศึกษาประวัติความเป็นมาองค์ประกอบ บทบาทของพิธีกรรมมมวัดกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร และสรุปผลของการพัฒนาศิลปะการแสดงจากพิธีกรรมมมวัดของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร ดังนี้

สรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 การศึกษาประวัติความเป็นมา องค์ประกอบและบทบาทของพิธีกรรมมมวัดกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร พบว่า ประวัติความเป็นมาพิธีกรรมมมวัดเป็นพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างยาวนานในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ สุรินทร์ และบุรีรัมย์ สำหรับจังหวัดศรีสะเกษ ที่มีการประกอบพิธีกรรมมมวัด ได้แก่พื้นที่ บริเวณอำเภอบัวชุม อำเภอกุสิงห์ และอำเภอบึง ซึ่งในชุมชนตำบลตะเคียนรามแห่งนี้ได้มีการประกอบพิธีกรรมมมวัดของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่ครั้งโบราณกาล แต่ไม่มีผู้ใดที่สามารถบอกได้ว่าการริเริ่มประกอบพิธีกรรมมมวัดนี้ครั้งแรกตั้งแต่เมื่อใด ทราบกันเพียงแต่ว่าเป็นพิธีกรรมที่มีความศักดิ์สิทธิ์ ผู้คนในชุมชนให้ความสำคัญเคารพศรัทธา และปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาจากรบรรพบุรุษของตนตั้งแต่ครั้งโบราณตามรูปแบบนี้มาจนถึงปัจจุบัน

องค์ประกอบในพิธีกรรมมมวัด ได้แก่ ผู้ประกอบพิธีกรรม ซึ่งมีแม่ครูมมวัด เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมมมวัด นักดนตรีวงมมวัด ประกอบด้วย ผู้ขับร้องเพลง และผู้บรรเลงดนตรี ได้แก่ ซอกันตรึม กลองกันตรึม ปี่อ้อ ซ้องใหญ่ ฉิ่ง และฉาบ

มมวัดธรรมดาซึ่งเป็นมมวัดที่เข้าร่วมในการประกอบพิธีกรรมมมวัด สำหรับอุปกรณ์ที่ใช้ในพิธีกรรมจะประกอบด้วย เครื่องบูชาครุฑมมวัด เครื่องบูชาครุฑดนตรี จวมกรู บายศรี ปะตวล กระเชอภูมิ เครื่องเซ่นไหว้ผีโตกเข้าทรงมมวัด และเครื่องแต่งกายมมวัด ขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรมนั้นประกอบด้วย การเซ่นไหว้ผี การกราบไหว้บูชาครุฑมมวัด และครุฑดนตรี การเข้าทรงมมวัด การรักษาผู้ป่วยด้วยการจุดเทียน และการรำดาบ การรำรำของมมวัดอย่างสนุกสนาน และการรำเพลงกัจปกาเพื่อแสดงการสิ้นสุดพิธีกรรม

นาฏกรรม ดนตรี และการแต่งกายในพิธีกรรมมมวัดนั้น ด้านนาฏกรรมที่พบมีการแสดงกราบไหว้บูชาผีและวิญญาณต่าง ๆ การไหว้บูชาครู การแสดงอากัปกิริยาต่าง ๆ ขณะที่มีมมวัดทำการเข้าทรง การรักษาผู้ป่วยด้วยการจุดเทียนและการรำดาบ การฟ้อนเต้นอย่างสนุกสนานว่าเงงของมมวัดทั้งหลายที่ร่วมพิธีกรรม และการรำอ่าลาในบทเพลงกัจปกาเพื่อแสดงการสิ้นสุดพิธีกรรม ด้านดนตรีประกอบพิธีกรรมมมวัดจะใช้วงดนตรีกันตรึมพื้นบ้านในการบรรเลงประกอบพิธีกรรม ทำนองเพลงที่นำมาใช้นั้นมักเป็นทำนองเพลงโบราณที่จดจำสืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณซึ่งมีทำนองมากมายนับร้อยทำนองเพลง อาทิ เพลง อมตูก เพลงมโกลาโดง เพลงกันตรือป เพลงจะเวีย เพลงจางวา เป็นต้น อย่างไรก็ตามทำนองเพลงที่นักดนตรีจะบรรเลงเป็นหลักตามขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรมมมวัดนั้น ได้แก่ เพลงเพ็ลียง ซึ่งเป็นบทเพลงไหว้ครูจะบรรเลงเพื่อเป็นการบูชาครูบาอาจารย์และมักนำมาบรรเลงเป็นเพลงแรก ในการประกอบพิธีกรรมมมวัด บทเพลงปันแซร์ล จะบรรเลงขณะที่มีมมวัดทำการเข้าทรง เพลงกาบเป บรรเลงขณะมีการรำรำดาบหรือจุดเทียนเพื่อทำการรักษาผู้ป่วยและขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้าย บทเพลงเบ็ดเตล็ด บรรเลงเพื่อให้มมวัดฟ้อนเต้นกันอย่างสนุกสนานรื่นเริง และบทเพลงกัจปกา จะบรรเลงเพื่อแสดงการสิ้นสุดพิธีกรรมอย่างเป็นทางการ ด้านการแต่งกายของผู้ประกอบพิธีกรรมมมวัดนั้นมีหลากหลายตามสมัยนิยม

แต่ที่ยอมรับกันว่ามีสภาพเหมาะสมนั้น ฝ่ายหญิง มักสวมเสื้อแขนกระบอก มีผ้าคล้องคอ หรือนุ่งห่มสไบ ในลักษณะเฉียงบ้าง หรือห่มในลักษณะตะเบงมาว ฝ่ายชายสวมเสื้อคอปิด ใช้ผ้าโพกศีรษะ และมีผ้าคาดเอว ในการเข้าทรงมียอดนั้น เมื่อวิญญาณเข้าสู่ร่างของมียอดเป็นที่เรียบร้อยแล้ว จะมีการขอเครื่องแต่งกาย ตามที่วิญญาณที่เข้ามานั้นต้องการ การแต่งกายเมื่อเมื่อมียอดเข้าทรงเป็นที่เรียบร้อยแล้วจะมีลักษณะตามอัตลักษณ์ของวิญญาณที่เข้ามาซึ่งมีเอกลักษณ์ความแตกต่างกันไปตามลักษณะทางเพศ สถานภาพ อายุหรือบทบาทหน้าที่ของวิญญาณที่เข้ามานั้น สำหรับผู้ร่วมพิธีกรรมนั้นจะประกอบด้วย ญาติพี่น้องของเจ้าภาพและผู้คนในชุมชนที่เข้าร่วมพิธีกรรม ซึ่งเป็นผู้ให้ความร่วมมือช่วยเหลือสนับสนุนให้การดำเนินพิธีกรรมมียอดดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย

บทบาทของพิธีกรรมมียอด ด้านวิถีชีวิต พิธีกรรมมียอดมีบทบาทในการสร้างขวัญกำลังใจให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรก่อให้เกิดความพึงพอใจสำหรับผู้จัดพิธีกรรม ผู้ประกอบพิธีกรรม และผู้ร่วมพิธีกรรมมียอดซึ่งศรัทธาในอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมมียอด ด้านสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น พิธีกรรมมียอดมีบทบาทสำคัญในการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ซึ่งเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมแก่สมาชิกโดยสอดแทรกปลูกฝังระเบียบวินัย ความเคารพกตัญญูต่อบรรพบุรุษ ช่วยเหลือแบ่งปันกัน มีทัศนคติที่ถูกต้องตรงกัน สามารถปฏิบัติตนในฐานะสมาชิกที่ดีของสังคมด้วยความรักและความสามัคคีกัน

สรุปผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์

ข้อที่ 2 เพื่อพัฒนาศิลปะการแสดงจากพิธีกรรมมียอดของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร เป็นการนำความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประกอบพิธีกรรมมียอด และการศึกษาภาคสนาม เพื่อให้ได้องค์ความรู้ด้านประวัติความเป็นมา องค์ประกอบ และบทบาทของพิธีกรรมมียอดนำมาวิเคราะห์ และสังเคราะห์เพื่อพัฒนาเป็นศิลปะการแสดง มีลำดับขั้นตอนของการพัฒนา ดังนี้

1. ออกแบบการแสดงโดยสังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาเอกสารและการศึกษาภาคสนาม คัดสรรเอกลักษณ์อัตลักษณ์ ที่สามารถสื่อความหมายของการประกอบพิธีกรรมมียอดด้านนาฏกรรม ดนตรี และการแต่งกาย กำหนดโครงสร้างและขั้นตอนของการนำเสนอเป็น 6 ช่วง ได้แก่ การแสดงพิธีเซ่นไหว้บูชาก่อนประกอบพิธีกรรม การรำไหว้ครู การรำเข้าทรงมียอด การรำรักษาโรคภัย และขจัดสิ่งชั่วร้าย การรำแสดงความสนุกสนานรื่นเริง และการรำอำลาเพื่อแสดงการสิ้นสุดพิธีกรรม

2. จัดทำบทเพลงประกอบการแสดง ซึ่งประกอบด้วยความนำ บทกลอน เนื้อหาคำร้องและทำนองเพลง โดยผู้วิจัยได้คัดสรรส่วนที่เป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ตาม ขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรมมียอดมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ เรียบเรียงบทกลอน และดนตรีประกอบทำนองเนื้อร้องตามลำดับ เพื่อเกื้อหนุนการแสดงเป็นการเตรียมตัวผู้ชมให้มีพื้นฐานความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาท และคุณค่าของการประกอบพิธีกรรมมียอด เพื่อสร้างความน่าสนใจของการแสดง และสื่อสารให้ผู้ชมได้สัมผัสบางส่วนของบรรยากาศการประกอบพิธีกรรม รวมไปถึงการสื่อความหมายของคติความเชื่อเกี่ยวกับผีวิญญาณและความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมผ่านอุปกรณ์ประกอบพิธีกรรมและนาฏกรรมการบูชากราบไหว้แสดงความเคารพอย่างสูงตามธรรมเนียมปฏิบัติของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร มีเนื้อหาของข้อความ และบทกลอนซึ่งผู้วิจัยได้ประพันธ์ขึ้นเพื่อใช้ประกอบการแสดง ดังนี้

ความนำ (คำกล่าวก่อนการแสดง)
“ศิลปะการแสดงจากพิธีกรรมมียอดของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร เป็นมรดกแห่งวัฒนธรรมอันทรงคุณค่า ที่สืบสานภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ถ่ายทอดสอสรหัตถ์ บทบาทคุณค่า ความหมายอันลึกซึ้ง ผ่านพิธีกรรมอันเข้มขลังศักดิ์สิทธิ์ ด้วยสุนทรีย์ภาพแห่งชาติพันธุ์ เพื่อ นำความสุข ความสงบร่มเย็นสู่สังคมด้วยความภาคภูมิใจ”

บทกลอน

มรดก ตกทอด อันล้ำค่า

พิธีกรรม การรักษา นำชมยั้ง

คนเจ็บปวด ป่วยไข้ ได้พึ่งพิง

ผีเข้าสิง ร่างทรง คงแก่การ

ญาติพี่น้อง ห้อมล้อม กันพร้อมหน้า

ยกเครื่องเช่น บูชา มาบวงสรวง

เรือมมมวัด อัครจริย ไซ้เรือลง

อย่าทักท้วง ลบหลู่ เชิญดูชม

เนื้อหาและทำนองเพลงประกอบการแสดง ซึ่งเรียบเรียงขึ้นตามลำดับขั้นตอนของการประกอบ พิธีกรรมมมวัด ผู้วิจัยได้คัดเลือกบทเพลงซึ่งสามารถ เป็นตัวแทนในการสื่อความหมายของอัตลักษณ์และ เอกลักษณ์ของพิธีกรรมตามโครงสร้างและขั้นตอนที่ กำหนดไว้เพื่อการนำเสนอศิลปะการแสดงที่พัฒนาขึ้น โดยเริ่มจากการแสดงพิธีการเช่นไหว้บูชาก่อนการ ประกอบพิธีกรรม โดยใช้ความนำและบทกลอนที่สื่อ ความหมายและคุณค่าของพิธีกรรมมมวัด ใช้ทำนอง เพลงอมตูก บรเรลงคลอประกอบความนำเพื่อนำเสนอ สารของพิธีกรรม สร้างบรรยากาศในการสื่อความเป็น อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรให้ชัดเจนยิ่งขึ้น การรำไหว้ครู ใช้ทำนองเพลง เพลียง เนื้อหากล่าวถึง การแสดงการกราบไหว้บูชาครูอาจารย์ และอ้อนวอน ครูอาจารย์ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายให้ช่วยรักษา ผู้ป่วยให้หายจากโรคภัยไข้เจ็บ เกิดความเป็นสิริมงคล สืบไป การเข้าทรงมมวัด ใช้ทำนองเพลงบันแซร์ล เนื้อหากล่าวถึงการเข้าทรงมมวัดเพื่ออัญเชิญครูเล็ก ครูใหญ่มาสู่ร่างกายของตน การจุดเทียนและรำดาบ ขจัดโรคภัยและสิ่งชั่วร้าย ใช้ทำนองเพลงกาบเป เนื้อหากล่าวถึง การฟันดาบขจัดสิ่งชั่วร้ายทั้งหลายให้ หมดสิ้นไป การแสดงความสนุกสนานรื่นเริง ใช้ทำนอง เพลงเบ็ดเตล็ด เนื้อหากล่าวถึงการแสดงความรื่นเริง สนุกสนาน เกี่ยวพาราสิกันอย่างสนุกสนาน การแสดง การอำลาและสิ้นสุดพิธีกรรม ใช้ทำนองเพลง กัปปกา เนื้อหากล่าวถึงการเด็ดดอกไม้และกล่าวกำลาเพื่อ กลับสู่ถิ่นที่ตนเองจากมา

3. การออกแบบเครื่องแต่งกายผู้แสดง

ผู้วิจัยกำหนดผู้แสดงแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ แม่ครูมมวัด มมวัดธรรมดาฝ่ายชาย และมมวัดธรรมดา ฝ่ายหญิง โดยกำหนดให้แม่ครูมมวัด แต่งกายด้วยเสื้อ แขนกระบอกสีดำ หมสไบเฉียง สีบานเย็น นุ่งผ้าถุงซึ่ง ทำจากผ้าไหมสีน้ำตาลต่อหัวผ้านุ่งเรียกว่า "กบาล ชัมปัด" และต่อเชิงผ้านุ่ง เรียกว่า "ปะโบล" และ ที่ปะ โบลนี้มีผ้าที่เรียกว่า "ผ้าสะเล็ก" ซึ่งมีน้ำหนัก ทอจาก ฝ่ายติดต่อกันที่ปลายปะโบลเพื่อให้ผ้าไหมทั้งตัว มวยผม และประดับผมด้วยดอกกลาดวน มมวัด ธรรมดาฝ่ายชาย สวมเสื้อคอปิดแบบเขมร สีเหลือง หมสไบแบบชาย โดยนำผ้ามาพับเป็นแถบยาวแล้ว พาดไหล่ในลักษณะที่เป็นทางการ โดยพาดให้ถึงกลาง ของผ้าอยู่บริเวณใต้อกหรือ ใต้ราวนมแล้วมัดชายผ้า ให้ไปคล้องที่ไหล่ซ้ายและขวา นุ่งโจงกระเบนสีม่วงลาย โกฎิ โกฎิสีชะด้วยผ้าไหม มีผ้าขาวม้าผูกไว้ที่เอว

4. คัดสรรอุปกรณ์ประกอบการแสดงผู้วิจัย

ได้คัดสรรอุปกรณ์ซึ่งเป็นตัวแทนแสดงอัตลักษณ์ของ กลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรและการประกอบพิธีกรรมมมวัด โดยให้ผู้แสดงร่วมกันถืออุปกรณ์ต่างๆ เข้ามาสู่เวทีการ แสดงในช่วง ก่อนเริ่มการรำ ได้แก่ ดาบแม่ครูมมวัด เพื่อสื่อถึงการขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายให้หมดสิ้นไป ของพิธีกรรม เครื่องบูชาครูมมวัดสื่อถึงความสำคัญ ของ แม่ ครู ม ม วัด ผู้ นำ ใน พิธี ก ร ร ม ม ม วัด โตกเข้าทรงมมวัดสื่อความหมายของเอกลักษณ์ ในพิธีกรรมคือการเข้าทรงมมวัด จวมกุสื่อถึงความเชื่อ เรื่องผีและวิญญาณที่มีตั้งแต่เกิดจนตายของกลุ่มชาติ พันธุ์ไทยเขมร และพานบายศรีสื่อถึงการแสดงความ เคารพบูชาต่อครูบาอาจารย์ ผีและวิญญาณสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร

5. ออกแบบท่ารำประกอบการแสดงโดยผู้วิจัยได้ประดิษฐ์ท่ารำขึ้นตามโครงสร้างลำดับขั้นตอนของการแสดงซึ่งกำหนดไว้โดยยึดหลักท่ารำของนาฏศิลป์ไทยปรับประยุกต์ให้สามารถสื่อความหมายในแต่ละช่วงของการแสดงทั้งสิ้น 6 ช่วง มีท่ารำจำนวน 18 ท่า ดังนี้

ช่วงที่ 1 ช่วงนี้เป็นการเกริ่นนำ ยังไม่มีท่ารำ ผู้แสดงที่เป็นมม็วดธรรมดาทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงจะร่วมกันถืออุปกรณ์ประกอบการแสดงมาส่งให้แม่ครูมม็วดทำการประกอบพิธีกรรมการเซ่นไหว้บูชาบนเวที

ช่วงที่ 2 การไหว้ครู

ท่ารำที่ 1 นั่งไหว้ครู

ท่ารำที่ 2 อ่อนวอนสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ท่ารำที่ 3 ยืนไหว้ครูสี่ทิศ

ช่วงที่ 3 การเข้าทรงมม็วด

ท่ารำที่ 4 นั่งเพ่งเทียนโตกเข้าทรง

ท่ารำที่ 5 ท่าหมุนโตกเข้าทรงท่ารำ

ที่ 6 นั่งเข้าทรงเต็มรูปร่าง

ท่ารำที่ 7 ผูกแขน

ท่ารำที่ 8 ยืนเข้าทรงเต็มรูปร่าง

ท่ารำที่ 9 มม็วดแต่งกาย

ช่วงที่ 4 การรักษาโรคภัยและขจัดสิ่งชั่วร้ายด้วยการจุดเทียนและรำดาบ

ท่ารำที่ 10 จุดเทียนศักดิ์สิทธิ์

ท่ารำที่ 11 เชิญเทียนรักษา

ท่ารำที่ 12 รำดาบ

ช่วงที่ 5 การแสดงความสนุกสนานรื่นเริง

ท่ารำที่ 13 มม็วดส่ายหน้า

ท่ารำที่ 14 มม็วดเฮฮา

ท่ารำที่ 15 ม้ากระโดด

ช่วงที่ 6 การสิ้นสุดพิธีกรรม

ท่ารำที่ 16 เต็ดดอกไม้

ท่ารำที่ 17 อ่ำลา

ท่ารำที่ 18 มม็วดออกจากร่าง

6. การแปรแถวผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่สำหรับการแสดงของผู้รำทั้ง 7 คนบนเวที เป็นการแปรแถวการแสดงซึ่งทำให้การนำเสนอการแสดงเกิดความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น เป็นการปรับเปลี่ยนอิริยาบถของรูปแบบการนำเสนอในแต่ละช่วงของการแสดงสร้างอารมณ์ความรู้สึกที่ผ่อนคลาย ไม่ซ้ำซากจำเจจนน่าเบื่อ และเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้แสดงแต่ละคนได้สลับเปลี่ยนผลัดกันขึ้นมาอยู่ในตำแหน่งต่าง ๆ บนเวทีอย่างเหมาะสม

หลังจากพัฒนาศิลปะการแสดงตามรูปแบบดังกล่าวเป็นที่เรียบร้อยแล้วผู้วิจัยได้นำศิลปะการแสดงที่พัฒนาขึ้นนี้ไปให้นักเรียนชุมนุมนาฏศิลป์ของโรงเรียนกุสุมาลย์ประชาเสรมวิทย์ ทำการฝึกซ้อมประกอบบทเพลงที่เรียบเรียงขึ้น จนเกิดความชำนาญ จากนั้นนำการแสดงไปแสดงให้ผู้เชี่ยวชาญได้รับชมและทำการสนทนากลุ่ม(Focus group) เพื่อปรับปรุงพัฒนาการแสดงให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยมีผู้เชี่ยวชาญในการรับชมจำนวน 8 คน ประกอบด้วย

- 1) ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการแสดง จำนวน 1 คน
- 2) ผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ จำนวน 2 คน
- 3) ผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีมม็วด จำนวน 1 คน
- 4) แม่ครูมม็วด จำนวน 2 คน
- 5) นักดนตรีมม็วด จำนวน 2 คน

อภิปรายผล

จากการวิจัยผู้วิจัยได้นำประเด็นที่ค้นพบมาอภิปรายตามจุดมุ่งหมายของการวิจัย ดังนี้

1. ผลการศึกษาประวัติความเป็นมาของพิธีกรรมมม็วดกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร พบว่าพิธีกรรมมม็วดเป็นพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างยาวนานไม่มีผู้ใดทราบบอกว่ามี การเริ่มประกอบพิธีกรรมมม็วดกันมาตั้งแต่เมื่อใด ทราบเพียงแต่ว่าพิธีกรรมมม็วดเป็นสิ่งที่ชุมชนตำบล

ตะเคียนรามปฏิบัติสืบทอด กันมารุ่นต่อรุ่นจากบรรพบุรุษของตนจนถึงปัจจุบัน โดยมีแม่ครูมมวดเป็นผู้นำของการประกอบพิธีกรรม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของวัฒนธรรมจังหวัดบุรีรัมย์ (2551 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาแนวทางการสร้างเสริมความเข้มแข็งพิธีกรรมไหว้บูชาครูมมวดด้านสุขภาวะชุมชน : กรณีศึกษาบ้านหนองเต็งใหญ่ ตำบลหนองเต็ง อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า พิธีกรรมไหว้บูชาครูมมวด เป็นพิธีกรรมอันเนื่องมาจากความเชื่อของชาวไทยเขมร เป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมในการสืบสานพิธีกรรมไหว้บูชาครูมมวด คือสิ่งที่ฝังอยู่ในตัวคนหรือกลุ่มคนเกี่ยวกับความคิด ความเชื่อที่สั่งสม สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นในรูปแบบของพิธีกรรม โดยมีครูมมวด ทำหน้าที่เป็นประธานหรือเป็นผู้นำของพิธีกรรม และเป็นผู้ที่มีความสำคัญที่สุดในการสืบสานพิธีกรรมให้เข้มแข็ง และคงอยู่สืบไป

2. ผลการศึกษาองค์ประกอบพิธีกรรมมมวดของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร พบว่าสาระของการประกอบพิธีกรรมมมวดเป็นไปตามลำดับขั้นตอนของพิธีกรรม คือ การเซ่นไหว้บูชาก่อนการดำเนินพิธีกรรม การกราบไหว้ครูบาอาจารย์ การเข้าทรงมมวด การรักษาโรคภัย การขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้าย การแสดงความสนุกสนานรื่นเริง และการแสดงการอภิลาเพื่อสิ้นสุดพิธีกรรม เป็นเอกลักษณ์ของการประกอบพิธีกรรมตามขั้นตอนต่าง ๆ ลักษณะดังกล่าว เป็นการฟ้อนรำประกอบบทเพลงของมมวดผู้เป็นร่างทรงของผีวิญญาณหรือเทพเทวดา ต่าง ๆ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อแก้บนหรือทำให้ผู้ป่วยหายจากโรคภัยไข้เจ็บที่เป็นอยู่สอดคล้องกับ เครือจิต ศรีบุญนาถ (2553 : 169-170) ที่ได้ศึกษาเรื่อง ความเชื่อกับการฟ้อนของไทยซึ่ง ผลการศึกษาพบว่า ไม่ว่าจะเป็นการฟ้อนรำที่เป็นแบบแผน จากราชสำนัก การฟ้อนรำพื้นเมือง จะมีความเกี่ยวพันกับความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การฟ้อนรำในพิธีกรรมแกลมอ เป็นพิธีกรรมรักษาโรค โดยมีความเชื่อว่าโรคที่ไม่ทราบสาเหตุเป็น โรคที่เกิดจากการกระทำของภูติผี หรือวิญญาณ มีครูมมวดเป็นผู้คอยติดต่อกับผีหรือเทพโดยจะเชิญผีหรือเทพมาประทับ

ทรง มีการประกอบพิธีกรรมและจัดเครื่องสังเวยถวายตลอดจนบริกรรมคาถา เมื่อผีหรือประทับทรงที่ร่างครูมอ จะมีอาการ สั่นทึ่มและมีการฟ้อนรำในท่าต่าง ๆ เช่น ท่าหมุนชั้น ท่ารำประกอบบាយศรี ท่าพันดาบ ฯลฯ การรักษาโรคด้วยพิธีกรรมซึ่งมีเสียงเพลงหรือเสียงดนตรีคลอกระดุนให้คนป่วยเกิดอาการร่วมอยากเคลื่อนไหวร่างกายซึ่งเป็นเรื่องที่ดีในทางวิทยาศาสตร์ที่ได้ออกกำลังระบบการทำงานของร่างกายจะช่วยให้สุขภาพของคนป่วยเข้าสู่สภาวะปกติเร็วขึ้น และยังเป็นการรักษาสุขภาพจิตสุขภาพกายด้วย นับว่าเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่ได้คิดค้นและรักษาสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

3. ผลการศึกษาบทบาทของพิธีกรรมมมวดกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร พบว่าการประกอบพิธีกรรมมมวดของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร เกิดขึ้นและดำรงอยู่ในสังคมของชาวชนบทกลายเป็นค่านิยม (Social Value) ซึ่งสังคมกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรให้การยอมรับและเห็นว่ามีคุณค่าในฐานะของพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งมีอำนาจในการดูแลรักษาอาการเจ็บป่วยของผู้คนได้ เป็นทางเลือกหนึ่งในการรักษาผู้ป่วยด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนานสามารถสนองความต้องการทางด้านจิตใจ แก่สมาชิกสร้างขวัญกำลังใจในการต่อสู้กับโรคภัยไข้เจ็บและปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้อีกทั้งยังมีบทบาทสำคัญในการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) เป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมแก่สมาชิกโดยสอดแทรกปลูกฝัง ระเบียบวินัย มุ่งหวังให้สมาชิกรู้จักบทบาทของตนเอง มีความเคารพกตัญญู ต่อบิดา มารดา บรรพบุรุษของตนเอง รู้จักช่วยเหลือเอื้อเฟื้อแบ่งปันกัน และกัน มีศรัทธาและเห็นคุณค่าของธรรมชาติ ส่งเสริมให้สมาชิกมีทัศนคติที่ถูกต้องตรงกันกับกลุ่มชนในสังคม สามารถปฏิบัติตนในฐานะสมาชิกที่ดีของสังคม มีความสมัครสมานสามัคคีกัน ซึ่งในการประกอบพิธีกรรมมมวดนั้นเมื่อผีหรือวิญญาณเข้ามาในร่างของมมวดแล้วจะมีการสั่งสอนให้คำแนะนำในการปฏิบัติตนให้ถูกต้องเหมาะสม บอกว่าสิ่งใดควรทำ

สิ่งใดไม่ควรทำ หากผู้ใดไม่เชื่อฟัง ไม่ปฏิบัติตามจะเกิดโทษภัยขึ้นแก่ตนเองครอบครัวหรือสังคม เป็นลักษณะของการควบคุมทางสังคม (Social Control) เพื่อมุ่งหมายให้สมาชิกของสังคมยอมรับและปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคมซึ่งเป็นการควบคุมทางสังคมโดยการลงโทษ หากไม่ปฏิบัติตามจะเกิดผลร้ายต่าง ๆ ขึ้นกับตนเองหรือครอบครัว เป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีบทบาท และมีความสำคัญต่อวิถีการดำเนินชีวิตทั้งในส่วนของบุคคลและส่วนของชุมชน เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร ซึ่งควรค่าแก่การอนุรักษ์สืบทอดและประชาสัมพันธ์ต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธีรพล สยามพันธ์ (2538 : 126-130) กล่าวถึงบทบาทความสำคัญของความเชื่อและพิธีกรรมไว้สรุปได้ ดังนี้

1. ผลทางด้านจิตใจ การปฏิบัติตามความเชื่อและพิธีกรรมจะเป็นการช่วยส่งเสริมจิตใจที่ดีแก่ผู้ปฏิบัติหลายประการ เช่น ทำให้รู้สึกสบายใจ มีความมั่นใจ มีกำลังใจที่ได้กระทำในสิ่งที่ตนเชื่อถือเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง เป็นต้น

2. ผลทางด้านจิตนิสัย การปฏิบัติตามความเชื่อและพิธีกรรมจะเป็นการช่วยส่งเสริมจิตนิสัยที่ดีแก่ผู้ปฏิบัติหลายประการ เช่น ความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ความละเอียดรอบคอบ เป็นต้น

3. ผลทางด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว การปฏิบัติตามความเชื่อและพิธีกรรมจะเป็นการช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ก่อให้เกิดความรักความเข้าใจและความผูกพันกันภายในครอบครัว อันเนื่องจากการได้ร่วมกันปฏิบัติตามความเชื่อและพิธีกรรม เช่น การช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการจัดเตรียมสถานที่การจัดหาอุปกรณ์เครื่องใช้ในพิธี การติดต่อประสานงาน กับหมอผู้ทำพิธี เป็นต้น สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะเป็นสื่อช่วยสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว

4. ความรู้สึกเป็นกลุ่ม พวกเดียวกันการปฏิบัติตามความเชื่อและพิธีกรรมช่วยหล่อหลอมจิตใจของคนในสังคมให้เป็นหนึ่งเดียวกัน ทำให้

เกิดความรัก ความสามัคคีในหมู่คณะทำให้รู้จักรักใคร่ผูกพันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

5. การสืบทอดภูมิปัญญาการปฏิบัติตามความเชื่อและพิธีกรรมจะแฝงไว้ด้วยคำสอนหรือรายละเอียดการปฏิบัติที่บ่งบอกถึงภูมิปัญญาบรรพบุรุษ เช่น การดูฤกษ์ยามที่เหมาะสมในการประกอบพิธีกรรมและกฎข้อประพฤติปฏิบัติต่างๆ จะมีเจตนาปลูกฝังคุณธรรมด้านต่างๆ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติฝึกฝนจนติดเป็นนิสัย เช่น ความกตัญญู ความขยันหมั่นเพียร ความประหยัด ความละเอียดรอบคอบ เป็นต้น อาจกล่าวได้ว่าบรรพบุรุษ ของเรารู้จักนำความรู้และเทคโนโลยีการต่าง ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีชาวบ้านมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดตลอดจนคิดค้นเทคนิควิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาเหล่านั้นด้วยวิธีการอันแยบยลจนกลายเป็นผู้สืบทอดให้แก่คนรุ่นต่อ ๆ ไป

6. ผลการพัฒนาศิลปะการแสดงจากพิธีกรรมมรดกของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร เป็นการนำรูปแบบของพิธีกรรมมรดกที่ได้จากการศึกษาประวัติความเป็นมา องค์ประกอบ และบทบาทพิธีกรรมมรดกของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร มาพัฒนาเป็นศิลปะการแสดงเพื่อสื่อความหมายของการประกอบพิธีกรรมมรดก จากการศึกษาวิจัย โดยยึดหลักแนวคิดของการประดิษฐ์ฐานกรรมใช้กลวิธีที่จะทำได้ ทำว่าที่เหมาะสมสวยงาม มีการกำหนดจุดมุ่งหมายของการแสดงอย่างชัดเจน คัดสรรเรียบเรียงบทเพลง ประกอบการแสดงอย่างเหมาะสมกับการนำเสนอเนื้อหาสาระของการวิจัย มีการฝึกซ้อมปรับทำทำให้เข้ากับบทเพลง ออกแบบเครื่องแต่งกายเพื่อสะท้อนอัตลักษณ์ เอกลักษณ์ และสอดคล้องความหมายที่ต้องการนำเสนอตามวัตถุประสงค์ กำหนดการเข้าออก การแปรแถว และการลงรายละเอียดของการแสดงเพื่อปรับการเคลื่อนไหวและการแปรแถวให้เกิดความพร้อมเพรียงกัน รวมถึงการแสดงอารมณ์ในแต่ละช่วงให้สัมพันธ์ กับท่วงทำนองและเนื้อร้องของบทเพลง ประกอบการแสดงให้เกิดความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

สอดคล้องกับแนวทางในการสร้างผลงานการคิดประดิษฐ์นาฏกรรมของเจलय ศุขะวณิช (2538 : 125) ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดงและผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ไทย รวมทั้งคณาจารย์ทางนาฏศิลป์ไทยซึ่งได้กำหนดหลักและแนวคิดในการพัฒนาศิลปะการแสดงไว้

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาศิลปะการแสดงจากพิธีกรรมมรดกครั้งนี้ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น วัฒนธรรมอำเภอ และวัฒนธรรมจังหวัดควรให้การส่งเสริมสนับสนุนและประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมมรดกของกลุ่มชาติพันธุ์ ไทยเขมร ตำบลตะเคียนราม อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษให้เป็นที่รู้จักแก่สาธารณชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวแก่ผู้ที่สนใจเป็นการอนุรักษ์ สืบทอด สร้างความภาคภูมิใจให้แก่ท้องถิ่น เพื่อเป็นมรดกแห่งวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรให้ยั่งยืนสืบไป

2. สถานศึกษาควรนำองค์ความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมมรดกบูรณาการในหลักสูตรการจัดการเรียนรู้ของท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจ ตระหนักและเห็นคุณค่าเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมมรดกอันเป็นมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สั่งสมสืบทอดกันมาแต่ครั้งโบราณกาล นอกจากนั้นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องควรมีการพัฒนาสื่อและนวัตกรรมอื่น ๆ เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ เผยแพร่และประชาสัมพันธ์ให้มีคุณภาพที่ดียิ่งขึ้นต่อไป

3. ควรส่งเสริมสนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม ความคิดความเชื่อ และศิลปะการแสดงของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรในแต่ละท้องถิ่น เพื่อค้นหาอัตลักษณ์ร่วมและบทบาทที่แตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น เชื่อมโยง

สัมพันธ์ความสืบเนื่องของวัฒนธรรมเปรียบเทียบระหว่างประเทศไทย และประเทศกัมพูชาเพื่อสร้างองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องร่วมกันเป็นพื้นฐานในการพัฒนาต่อยอดกิจกรรมที่สร้างสรรค์ในรูปแบบอื่น ๆ ต่อไป

4. ควรส่งเสริมให้กลุ่มชาติพันธุ์ ไทยเขมรมีความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ และอัตลักษณ์ในกลุ่มชาติพันธุ์ของตน ด้วยการเผยแพร่ส่งเสริม และสนับสนุนให้กลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร ได้มีความรู้ความเข้าใจในประเพณีวัฒนธรรม และภูมิปัญญาของบรรพบุรุษของตนอย่างแท้จริง ทั้งด้านประวัติความเป็นมา คติความคิด ความเชื่อ องค์ประกอบ กระบวนการขั้นตอน รวมถึงบทบาทหน้าที่ภูมิปัญญาของของบรรพบุรุษกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร เพื่อให้คนรุ่นหลังทั้งในและนอกวัฒนธรรมสามารถร่วมกันอนุรักษ์สืบทอดภูมิปัญญา ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรไว้ได้ด้วยความเข้าใจที่ลึกซึ้งเป็นการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์สืบทอดความภาคภูมิใจในเกียรติภูมิของตนอย่างแท้จริง

1. ควรส่งเสริมสนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัย เรื่อง การพัฒนาศิลปะการแสดงจากขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม คติ ความคิด ความเชื่อ อันเป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่นต่าง ๆ เพื่อสร้างองค์ความรู้และเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์สืบทอดและประชาสัมพันธ์เผยแพร่ได้อย่างถูกต้องเหมาะสมตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการอย่างมีคุณค่า

2. ควรส่งเสริมสนับสนุนยกย่องให้กำลังใจศิลปินพื้นบ้าน และส่งเสริมให้มีการเผยแพร่ทักษะความรู้ความสามารถของศิลปินพื้นบ้าน ให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่มศิลปินพื้นบ้านของแต่ละท้องถิ่น เป็นการสร้างองค์ความรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ สู่คนรุ่นหลังอย่างเป็นระบบ เพื่อก่อการอนุรักษ์สืบทอดพัฒนาและประชาสัมพันธ์ต่อไป

บรรณานุกรม

กิ่งแก้ว อัดถากกร. (2534). **ไทยคดีศึกษา : อารยธรรม**. กรุงเทพฯ :

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

เครือจิต ศรีบุญนาถ. (2533). **การฟ้อนรำเพลงและการละเล่น**

พื้นบ้านอีสาน. สุรินทร์ :

คณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูสุรินทร์.

_____. (2534). **การฟ้อนรำของชาวไทยเขมรในเขตอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์**. ปรินิพนธ์

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกไทยคดีศึกษา (เน้นมนุษยศาสตร์) มหาวิทยาลัย

ศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.

_____. (2539). **แกลมอ : การฟ้อนรำในพิธีกรรมของชาวไทยภูเขาสุรินทร์**. สุรินทร์ :

ภาควิชานาฏศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏสุรินทร์.

_____. (2553). **เรอมนมมีวด พิธีกรรมทรงเจ้าเข้าผีของกลุ่มชาวไทยเขมรสุรินทร์ :**

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.

จาทรงศ์ มนต์วิเศษ. (2538). **นาฏศิลป์พื้นบ้าน**. ม.ป.ท.

จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2533). **คติชาวบ้าน**. กรุงเทพฯ : อักษรวัฒนา.

จิรวรรณ บัวเผียน. (2538). **ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับศาลพระภูมิของชาวบ้าน**

อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี. ปรินิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

ไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2531). **อีสานรวมบทความอีสานคดีศึกษา**. มหาสารคาม :

จำเรียง พุฒประดับ. (2538). **แนวความคิดการประดิษฐ์ทำรำ**. ม.ป.ท.

เจริญ ไวรวัจนกุล. (2541). “ประวัติศาสตร์สุรินทร์ : การศึกษาเชิงชาติพันธุ์วิทยา” ในการประชุม

ทางวิชาการเรื่องวิถีวิทยาการวิจัยทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : กรณีศึกษาจังหวัดสุรินทร์

สุรินทร์ : ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏสุรินทร์.

จัตตทิพย์ นาดสุภา และพรพีไล เลิศวิชา. (2541). **วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2.

กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช

จันทนา เอี่ยมสกุล. (2545). **นาฏลีลาอาเซียน**. กรุงเทพฯ : ภาควิชาสาขาการละคร คณะศิลปกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เจดย สุชะณิข. (2538). **แนวความคิดการประดิษฐ์ทำรำ**. ม.ป.ท.

จวีวรรณ ประจวบเหมาะ. (2547). **ว่าด้วยแนวการศึกษาชาติพันธุ์**. กรุงเทพฯ :

โรงพิมพ์ โอ.เอส.พรินต์ติ้งเฮาส์.

เจสสิยา บุรีภักดี. (2549). **ทฤษฎีระบบ**. สุรินทร์ : เอกสารประกอบการเรียนการสอนหลักสูตร

ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาพุทธศาสตร์การพัฒนาศาสนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.

ชัยยนต์ เพาพาน. (2533). **การรำผีฟ้าในเขตอำเภอบรบือจังหวัดมหาสารคาม**. ปรินิพนธ์

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม.

ขึ้น ศรีสวัสดิ์. (2534). **ช่างกับส่วย**. บุรีรัมย์ : ชมรมอีสานใต้ศึกษา.

दनัย ไชโยธา. (2538) **ลัทธิศาสนาและระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ :

- โรงพิมพ์โอ.เอส. พรินต์ติ้ง เฮาส์.
- ดวงทิพย์ สุรินธาภิ. (2548). **วัฒนธรรมอันหลากหลายของมนุษยชาติ**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- ดุษฎี ปลื้มใจ. (2555 : กุมภาพันธ์.) สัมภาษณ์.
- ทรงศักดิ์ ปรารงค์วัฒนากุล. (2530). **การละครไทย**. กรุงเทพฯ : อมรรการพิมพ์.
- _____. (2533). **การละครไทย**. กรุงเทพมหานคร : อมรรการพิมพ์.
- ทอง จิมพินิจ. (2555 : กุมภาพันธ์ 5.) สัมภาษณ์.
- ทัศนีย์ ทานตวนิช. (2535). **วาทกรรม**. ชลบุรี : ภาควิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ทิพย์ ละอองใส. (2555 : กุมภาพันธ์ 15.) สัมภาษณ์.
- ธวัช ปุณโณทก. (2530). **ศิลาจารึกอีสานสมัยไทยลาว : ศึกษาทางด้านอักษรวิทยาและประวัติศาสตร์อีสาน**. กรุงเทพฯ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ธีรพล สยามพันธ์. (2538). **ศึกษาเรื่องความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวบ้าน**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ธีระพันธ์ ล.ทองคำ. (2544). **ภาษาของนานาชนเผ่าในแขวงเซกอง ลาวใต้ : ความรู้พื้นฐานเพื่อการวิจัยและพัฒนา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นริศ ทองบาง, พระมหา. (2553). **พหุนิยมทางศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีความเชื่อในพิธีกรรมมรดกของชาวไทยเขมร ตำบลไพรบึง อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ**. ปรินทิพย์พันธ์ ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ นครปฐม : มหาวิทยาลัยมหิดล
- บุญลือ วันทายนต์. (2529). **สังคมวิทยาศาสนา**. กรุงเทพฯ : กิ่งจันทร์การพิมพ์.
- ประดิษฐ์ อินทนิล. (2536). **ไทยและนาฏศิลป์**. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น.
- ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์. "พื้นฐานวัฒนธรรมพื้นบ้านภาคใต้," ใน **กรมศิลปากร**. 21(5) : 30-41 ; มกราคม 2521.
- ประทีป แซ่รัญ. (2535). **กรณีศึกษาพิธีกรรมมรดกของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยเขมร บ้านตะโกราย ตำบลบ้านบัว อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์** : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม
- _____. (2554). **วัฒนธรรมอันศักดิ์สิทธิ์ จากพิธีกรรมบูชา มีก ปลิง เมือง ในการละเล่นของแม่หมอบ**. ปรินทิพย์พันธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต กลุ่มภาษาเขมร อาณาบริเวณพนมดงรัก : มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- ประมวล คิตติสิน. (2521). **คติชาวบ้าน : การศึกษาด้านมานุษยวิทยา**. แพรววิทยา, 2521.
- _____. (2539). **คติชาวบ้าน : การศึกษาด้านมานุษยวิทยา**. กรุงเทพฯ : เอส พี เอฟ พรินต์ติ้งกรุ๊ป.
- ประสาธ อิศรปรีดา. (2518). **ความเชื่อและสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจของชาวอีสาน**. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม.
- ปรานี วงศ์เทศ. (2525). **พื้นบ้านพื้นเมือง**. กรุงเทพฯ : เจ้าพระยา.
- _____. (2528). "การละเล่นและพิธีกรรมในสังคมไทย," ใน **วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติ-ความเชื่อ**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ไพฑูรย์ มีกุล. (2547). **โลกาภิวัตน์กับชาติพันธุ์วรรณนามุมมองด้านประวัติศาสตร์และมานุษยวิทยา**. สุรินทร์ : เอกสารประกอบการเรียนวิชา ความรู้โลกาภิวัตน์และภูมิปัญญาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- _____. (2551). **ความเป็นอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ลาว**. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม : สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน
- พวงผกา คุโรวาท. (2549). **ศิลปะและวัฒนธรรมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อมรการพิมพ์.
- พุทโธ สุโขทัย. (2538). **เครื่องรางของขลัง**. กรุงเทพฯ : เจมินี่.
- เพ็ญนิภา อินทรระกูล. (2535). **การนับถือผีของชาวไทยตำบลบ้านป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอยะรัง จังหวัดเลย**. ปรินิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- ภารดี มหาขันธ์. (2532). **พื้นฐานอารยธรรมไทย**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- ภิญโญ จิตต์ธรรม. (2522). **ความเชื่อ**. สงขลา : โรงพิมพ์มงคลการพิมพ์.
- มณี พยอมยงค์. (2530). **ความเชื่อของคนไทยในวัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มาลี จันทโรจรัญ. (2534, มกราคม). “ละครน้ำเน่า พิธีกรรมมวลชน.” **ศิลปวัฒนธรรม**. 12(3) : 112-122.
- มณี พยอมยงค์. (2528). “ความเชื่อของคนไทย.” ใน **วัฒนธรรม : คติความเชื่อ**. หน้า 50-54. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มารยาท กิจสุวรรณ. (2526 : มกราคม). “ความเชื่อดั้งเดิมของคนไทย.” ใน **วัฒนธรรมไทย**. ฉ.6 : 14-20.
- มาริโกะ กาโต้ะ. (2538). **ความเชื่อในการนับถือผีของชาวกูย**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- มาลีเน่ ดิลกวิทย. (2543). **ระบำและละครในเอเชีย**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- แย้ม เสดา. (2555 : กุมภาพันธ์ 9.) สัมภาษณ์.
- ยศ สันตสมบัติ. (2540). **มนุษย์กับวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- _____. (2544). **มนุษย์กับวัฒนธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ยุทธจักร ลิขษา และวณะ บุญสุวรรณ. (2549). **การประดิษฐ์พื้นบ้าน**. สุรินทร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2539). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2524**. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์.
- _____. (2546). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์.
- รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง และศานติภักดีคำ. (2557). **ศิลปะเขมร**. นนทบุรี : มติชนปากเกร็ด.
- รัชนิกร เศรษฐ. (2536). **โครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2542**. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

- _____. (2531). **พจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ. 2530**. พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- เรณู โกศินานนท์. (2517). **รำไทย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- _____. (2524). **พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา**. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท.
- วิชาภรณ์ แสงมณี. (2525). **ประเพณีและกฎหมาย**. กรุงเทพฯ : เดือนสยาม.
- วิฑูรย์ ตะเคียนราม. **ข้าราชการบำนาญโรงเรียนบ้านตะเคียนราม (2555 มีนาคม 9.)** สัมภาษณ์.
- วัฒนธรรมจังหวัดบุรีรัมย์. (2551). **แนวทางการสร้างความเข้มแข็งพิธีกรรม**. บุรีรัมย์ : โรงพิมพ์บุรีรัมย์
- วิมล จิโรพันธ์ และคณะ. (2548). **ศิลปะและวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพฯ : อัลฟ่ามิเลเนียม.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2554). **พัฒนาการทางสังคม-วัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพฯ : โครงการหนังสือ ชุด 72 ปี.
- ศิริ ผาสุก, อัจฉรา ภาณุรัตน์ และเครือจิต ศรีบุญนาถ. (2536). **สุรินทร์มรดกโลก**. กรุงเทพฯ : เอ แอนด์ จี กราฟฟิค.
- _____. (2546). **สังคม วัฒนธรรม และประเพณีไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- ศิลปากร, กรม. (2525). **ศิลปวัฒนธรรม เล่มที่ 3**. กรุงเทพฯ : พิมพ์เศ.
- สมบุญ สุธำรง. (2530). **การพัฒนาตามแนวพุทธศาสนา กรณีศึกษาพระสงฆ์นักพัฒนา**. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2538). “ภูมิปัญญาไทย.” ใน **เอกสารสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง “ภูมิปัญญาไทย”**. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุจิตรา กลิ่นเกษร. (2554). **สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน**. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท.
- สุพัตรา สุภาพ. (2535). **สังคมและวัฒนธรรมไทย : ค่านิยม ครอบครัวยุคใหม่ ศาสนา ประเพณี**. ฉบับแก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2540). **วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุภาพรณ ญ บางช้าง. (2535). **ขนบธรรมเนียมประเพณี : ความเชื่อและแนวปฏิบัติ**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุเมธ เมธาวิทยกุล. (2532). **สังคมกับพิธีกรรม**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- สุมาลย์ โทมัส. (2525). **ผ้าพื้นเมือง**. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สาย ปาโมกข์. **พระครูประกาศธรรมวัตร เจ้าอาวาสวัดตะเคียนราม**. (2557 : กุมภาพันธ์ 15.) สัมภาษณ์.
- สุรพล วิรุฬห์รักษ์. (2543). **นาฏศิลป์ ปรีทรรณ**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ลำลี ศรีบุญญา และคณะ. (2554). **ศรีสะเกษจังหวัดของเรา : หนังสือเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม**
- เสาวลักษณ์ อนันตศานต์. (2528). **การละเล่นพื้นเมืองภาคใต้**. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการพัฒนาหนังสือ.

- เสาวลักษณ์ อนันตศานต์. (2530). **“ประเภทความเชื่อ,”** ใน **วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ**. บรรณาธิการ โดย เพ็ญศรี คุ้ม. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- แสง จันทรงาม. (2534). **ศาสนศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- อำเภอกุสิงห์. (2553.) **“แผนที่อำเภอกุสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ”** [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <http://www.phusing.com>. สืบค้นเมื่อ : 20 พฤษภาคม 2555.
- อัจฉรา ภาณุรัตน์ และเครือจิต ศรีบุญนาถ. (2536). **ผ้าไหมในชีวิตไทยยุคและไทยเขมร**. สุรินทร์ : สถาบันราชภัฏสุรินทร์.
- อัจฉรา ภาณุรัตน์. (2544). **ทฤษฎีความรู้โลกาภิวัตน์และภูมิปัญญาท้องถิ่น**. สุรินทร์ : สถาบันราชภัฏสุรินทร์.
- อมรา กล้าเจริญ. (2531). **สุนทรียนาฏศิลป์ไทย**. พระนครศรีอยุธยา : โอเดียนสโตร์.
- อมรา พงศาพิชญ์. (2542). **ความหลากหลายทางวัฒนธรรม : กระบวนทัศน์และบทบาทใน** ประชาสังคม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อริยานุวัตร เขมจารี. (2533). **“คติความเชื่อของอีสาน”** ใน **วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อริยานุวัตร เขมจารีเถระ, พระ. (2530). **“ความเชื่อของชาวอีสาน.”** ใน **วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Chun, Mi Hyun. (1999). **Developing a Somatic Teaching Method for Korean Traditional Dance**, Dissertation Abstracts International. 60(11) : 3883-A.
- Diffloth, Gerard. (1980). **The Dvaravati Old Mon Language and Ngah Kur**. Bangkok : hualongkon University.
- Field Enterprises Education Corporation. (1971). **Folk Dance The World Book Encyclopedia**. Canada : 7(12) : 180.
- Geertz, Clifford. (1973). **The Interpretation of Cultures**. New York : Basic Book. Charles F.
- Steward, Julian and White, Leslie. (1949). In **Leslie White's the Science of Culture**. New York : the Free Press. Klinger Rita. (1996).
- Matters of Compromise : An Ethnographic Study of Culture-bearers in Elementary Music Education**, Dissertation Abstracts International. USA : University of Washington.
- Leach, M. Primitive Dance. (1984). **The Rainbow Book of American Folk Dances and Legends**. p. 256. Cleveland : World publishing Co.
- Le'vi-Struss, Claude. (1963). **The Savage Mind**. Chicago : University of Chicago Press.
- Peyes, Denisa. (1990, March 6-13). **“The Philippines Country Paper.” Traditional Dance In Reflection of core temporary Expression, the First ASEAN Dance Festival, Jastival, Jakarta.**
- Rambo Terry. (1985). **Applied Human Ecology Research on Agricultural System**. East West Environment and policy Institute Honolulu ; Hawaii 96848 USA.